

наторії Вінервальд¹⁾ одержав я вже в часі, коли міг їхати, був одначе реконвалесцентом і щойно прийшовши до сил, уважав я за відповідне поділитися з нашим громадянством написаними мною споминами, які я намагався счеркнути для вшановання пам'яті Дорогої Особи і в спосіб такий, щоби не викликувати незгоди і жалів. Тому зрозумілим повинно бути пропущення деяких місць з листів...

Зрештою про останні літа Покійного найкращі інформації має невідступний друг і секретар Покійного, Добродій М. Ципріянович, котрий не відступав Покійного до останньої хвилини²⁾.

Володимир Залозецький.

Творча сила позитивних ідей *).

Два первородні гріхи лібералізму.

Чому якраз оформлення світогляду? Чи не вистарчає здоровий інстинкт людини на це, щоби найти собі правильний шлях в громадському життю без якихось вказівок і без якихось оформлень?

Сам „здоровий“ інстинкт людини не вистарчає на оформлення світогляду, як це думало ХІХ. стол. в його натуралістичному розумінні людської природи і в його переціненню з природи добрих залогень в людині. Крім цього ця примара ХІХ. стол. виказала в остаточності страшні наслідки. Коли людина має з природи добрі залогення — то значить вона уже на світ приходить доброю і совершенною. Коли вона на світ приходить доброю і совершенною, тоді не треба примінювати ніяких засобів виховання, щоби її природу досконалити. Природа сама собі находити шлях — не треба їй в нічому допомагати — треба оставити її самій — бо кожне втручання в природний розвій людини означало би гріх проти духа природи...

Значить, дайте вільний біг всім людським прородним інстинктам, всім пристрастям, почуванням — бо вони є тим природою усанкціонованим руслом розвою людини...

В тім фатальнім матеріалістичнім світопониманню лежать джерела лібералізму, який зробив в психіці модерної людини такі страшні спустошення. Нерозріжнювання між злом а добром

¹⁾ Санаторію Вінервальд для грудних недуг знаю випадково, бо лікувався я в ній в зимі з 1911 на 1912 р. Вона одна з найкращих і дорога. На запит директора санаторії Дра Баера про останні хвили бл. п. В. Липинського одержав слідуючу відповідь: „Herr von Lipiński kam zu uns im sterbenden Zustand. Meiner Behandlung gelang es ihn noch einige Tage beim Leben zu erhalten. Darum etwas Wissenswertes über ihn kann ich Ihnen nicht mitteilen“.

²⁾ Останні дні В. Липинського описав М. Савур Ципріянович в „Дзвонах“ ч. 6. 1932. р.

*) Гл. „Оформлення консервативного світогляду“, Дзвони ч. 4. п. р.

або це, що в толстойськiм світогляді прибрало формулку квієтистичного „не противтеся злу“, потурання людським інстинктам, обіцювання скорого здійснення всіляких соціалістичних раїв на землі, цілковите схаотизовання світогляду й ідейних напрямних в історії людських змагань, опрокинення основ всіх здержуючих зажерливі людські інстинкти — позитивних релігій і підчинення всього природно-еґоїстичним інстинктам одиниці, перецінення одиниці коштом громадських загальних інтересів — ось це ті страшні наслідки цієї лібералістичної доктрини.

Якщо ми звертаємо увагу на оформлення консервативного світогляду — то робимо це саме тому — що тому небувалому майже досі в європейському людстві світоглядному лібералістично-матеріялістичному хаосові — протиставимо означений космічний порядок ідей — отже ясний, скристалізований заокруглений в собі світогляд. Одначе треба все при тім мати на увазі, що світогляд не можна і не треба змішувати з якоюсь політичною програмою, чи взагалі програмовістю. Цілком безвихідною справою було б, коли б хтось намагався нинішній лібералістично-матеріялістичний світогляд перемогти якоюсь політичною програмою. Якраз такі програми є впливом лібералістично-демократичного способу думання і містять в собі другий первородний гріх проти духа. Це віра, що людина сама оперта тільки на розумі може все раціональним способом розважати, може життя після яхихось тільки абстрактних правил, т. з. раціоналістичних програм відповідно до своїх побажань урегулювати. Тому не раціоналістичними програмами можна вилічити злібералізовані громадянства з їх загального психічного розкладу — а тільки ірраціональною вірою в означений світогляд. Між програмами а світоглядом є тому основні ріжниці. Програми, як певні раціональні способи реалізації певних людських хотінь — не належать ані до космічно-універсальних потуг, тільки є частинками — атомами таких всецільних явищ — ані не обхоплюють та не захоплюють цілої людини. Програми можна міняти не тільки тому, що твори людського розуму є змінчиві — але і тому, що вони ані етично, ані духово не полонюють людини. Натомість цілком інакше мається річ зі світоглядами. Оперті на ірраціональній вірі вони стоять понад змінчивістю тільки розумових розв'язок і захоплюють людину всеціло. Вони є тісно пов'язані з космічно-універсальними явищами. З тими ріжницями зв'язане є ще це, що програму може прийняти за свою кожна людина, підчас коли світогляд вимагає відповідної внутрішньої диспозиції та передпосилок, відповідного внутрішнього психічного наставлення. І ось тепер може стане зрозумілим, чому можна говорити про оформлення світогляду — а не можна говорити про оформлення програми.

Світогляд опертий на означеному універсально-космічному ладі — змагає до підпорядковання цьому ладові також всіх відносин між людьми. Його джерело є ірраціональне і лежить в сфері трансцедентній, позараціональній так як кожна розумом не до-

казана віра. Але щоби світогляд ділав ту на землі серед людей — мусить він бути ясно оформлений, мусить з нього випливати не тільки надприродний — але також природний людський порядок річей. Тому на землі перемагають тільки такі світогляди, які вміють в ясних образах — ідеях людські хотіння регулювати, які уміють ірраціональні почування ясними очеркненими ідеями оформлювати.

Коли Христова Церков в своїх початках мусіла змагатися з найріжнороднішими ересями і повертала все до своїх основних догм, т. з. правд віри — то це саме не означає нічого іншого як боротьбу ясно означеного, в догмах сформульованого світогляду, опертого на ірраціональній вірі з рівнож ірраціональними, але ясно не оформленими і в наслідок цього легко на тих неясностях і затемненню основних догм спекулюючими „вірами“ ріжних еретичних сект...

І ця вся виховуюча сила ідей полягає якраз не тільки в їх ірраціональності, але в рівній мірі також в їх яснім оформленню. Найліпші ідеї можуть обернутися в деструктивні сили — коли їх ніщо ясно не оформлює, то значить, коли вони не мають постійно ділаючого регулятора, коли вони не мають своїх усталених твердих догматичних основ.

На порозі нової культури.

Матеріалістичний світогляд бачив тільки матеріальні сили і визнавав тільки біологічні закони. Людина була лиш завершенням цілого звіринного світу — і ріжнилася від нього тільки вищою інтелігенцією і в наслідок цього винайденням і уживанням вищих засобів взаємного себевинищування. Лібералістичний світогляд натоміць так абсолютно вірив в людську „природну“ досконалість, що у нього „аритметична більшість“ рішала про абсолютну правдивість, справедливість і добрий порядок річей в державному устрою (виборна більшість). Далі він так одушевлявся совершенністю людини, що в своїх фантастичних образах він бачив скорє здійснення його найбільшої мрії, саме, що людскість в наслідок щораз то більш поступаючої освічености, поступовости розумности й інтелігентности зближується до рівного розділу всіх земських дібр і до... вічного мира на землі (пацифізму). Перемішання цього грубого матеріалізму і раціоналізму з романтично-дряхлим, мягкотілим, лібералістичним фантастичним утопізмом — це і є цей страшний хаос і те накопичення суперечностей, під гнетом яких заломлюється на наших очах колись могутня будівля європейської культури. Ці суперечності панують майже без виімку у всіх нинішних поглядах, чи вони є соціал-демократичні, чи комуністичні, чи більш „ліві“, чи більш „праві“. Вони всі несуть на собі п'ятно первородного гріха: вони стигматизовані є бездушним та безідейним хаосом, який тільки знає пручання, конвульсійні судороги завмираючого сумерку старих матеріалістично-лібералістичних божків...

Але з того беззмістового, позбавленого всіх вищих змагань, всього взнеслого, вищого, — хаосу не може зродитися новий здоровий світ. Він мусить покотитися безслідно в пропасть, заки уступить темрява, яка заслонила очі європейської людини...

Але Європа ще двигає на собі традицію довговічної культури. І саме минуле цієї високої культури учить нас, що європейська культура була тільки тоді творчою та запліднюючою, коли на верх вибивався не розквіт тільки матеріальної культури, і не потурання всім земським благам як найвищим добрам людськості і не хаотична безглузда боротьба всіх проти всіх за „справедливий“ розділ тих назбираних, а радше награбованих, матеріальних дібр — але тоді, коли розвій європейського людства ішов епічним ходом героїських змагань в ім'я вищих етичних норм того європейського духа, починаючи від боротьби клясичної грецької культури з орієнтальним номадом, або подвигів середньовічного християнського лицарства, котре положило основу всій величчю європейської культури, кінчаючи на тих європейських конквістадорах, що несли величчю цієї культури в чужі краї...

Але можливим був цей імпозантний розмах європейської культури тільки тоді, коли європейська людськість вірила ще в творчі сили великих запліднюючих універсальних ідей... Коли творчість людська на землі ішла в парі з тими універсально-космічними законами вічного надлюдського порядку... Певних вічно-ділаючих взнесених ідей...

Тільки підпорядкування матеріального хаосу нормам тих ідейних образів, — після науки Плятона відбиток божеських праобразів в нашій душі, — до пізнання котрих зроджується в наших душах гаряча туга, дає можливість того взнеслого гарного і вищого життя. Тільки підйом людськості через усвідомлення цих вищих норм і принципів — дає змісл цілому історичному розвоєві і дає змогу побороти перш за все в собі — а опісля у зовнішнім світі хаотичне море пристрастей, котрі ведуть до загибелі — і унеможливають всяке творче взнесе вище змагання.

Тому і на порозі європейської культури, що розкладається виринають знову наче цілющі сили образи тих творчих ідейних підйомів як нові дороговкази, щоби піднести самопонижену людину і нагадати їй, що окрім того остаточного розложеного матеріалістичного світу є ще інші добра, на які можна собі заслужити тільки визволенням себе з нинішнього матеріалізму, що сам себе пожирає. Тільки нове творче запліднення людськості такою взнеслими праобразами божественних сил підчинить наше нині уненормоване життя вищим нормам вічних-космічних законів, без яких не має ніяких вищих форм громадського життя.

Але яке відношення мають ці всі загальні міркування до нашого громадянства? Може нам не варто взагалі над тими питаннями застанюватися? Може це все не торкається наших громадських справ?

Одною з найбільших хиб нашого громадського життя це

цілковитий брак думання універсальними мірилами. Духова автаркія є безпосереднім наслідком такого замикання себе в самому собі. Духова автаркія — так як кожна автаркія — є найбільшою отруєю для кожного живучого організму: вона затикає всі пори і з часом такий організм, не маючи змоги віддихати — гине...

Хоче наше громадянство брати живу та активну участь у тій всесвітній драмі, в якій на смерть і життя змагається людство за її найвищу ціль, за визволення з грози повної руйни — тоді воно мусить брати якнайживішу участь у всіх цих, нині ясно зарисованих перед нашою свідомістю, проблемах. Тоді всіляка автаркія — це злочин. Бо коли наше громадянство не зуміє вибороти собі в тім новім світі (покищо може це ще є світ ідей, бо всьо родиться з духа) своє означене місце і не зуміє одним могутим ритмом відчутти цього, що діється у всесвітньому універсальному обсягу — тоді воно може остати позаду того могутого духового процесу і може скотитися в пропасть зі старим зматеріалізованим світом...

Отже не можна собі тих важливих проблем легковажити і глядіти скептично на духові прояви, або з міною зблязованих „поступовців“ кпнати собі з творчої сили ідей. Незвичайно глибоко відчув ці проблеми один з найвизначніших творців, піонерів та одуховителів універсального світогляду у нас Вячеслав Липинський: *„Нині ця віра не в моді. Реальні політики роблять собі дешево посміховище з ідеологів. Але не даймо, як той Тома невірний, себе дурити невидимим! Це хилиться до упадку капіталістичний світ із своєю соціалістично-комуністичною дитиною. І як звичайно в таких процесах упадку, нездатне до дальшої творчости сусільство глумиться над тим, чого вже викресати з себе воно не в силі. Сміхом над ідейністю — морітурі прокладають шлях новим ідеям. Коли прихід цих нових ідей не застане нас з нашою власною ідеєю — Держава Українська не народившись, згине разом з упадаючим зматеріалізованим капіталістично-комуністичним світом.*

Роман Монцібович.

Універсалізм церкви, нація і всесвітний мир¹⁾.

В нинішньому католицизмі виступають дуже різко ще два інші, незвичайно життєві елементи, що тісно лучаться з попередніми, а саме: 1) Універсалізм у протиставленні до лібералістичного індивідуалізму і червоного інтернаціоналізму; 2) Християнський пацифізм у протиставленні до всілякого роду гуманітарних пацифізмів.

¹⁾ Ця стаття є третою частиною промови, виголошеної автором на Академії Свята „Укр. Молодь Христові“ у Львові 7 травня ц. р.